

Strövtåg i S:t Johannes församling 2

NÄR JOHANNES VAR FATTIGTRAKT – Ett gammalt dokument berättar

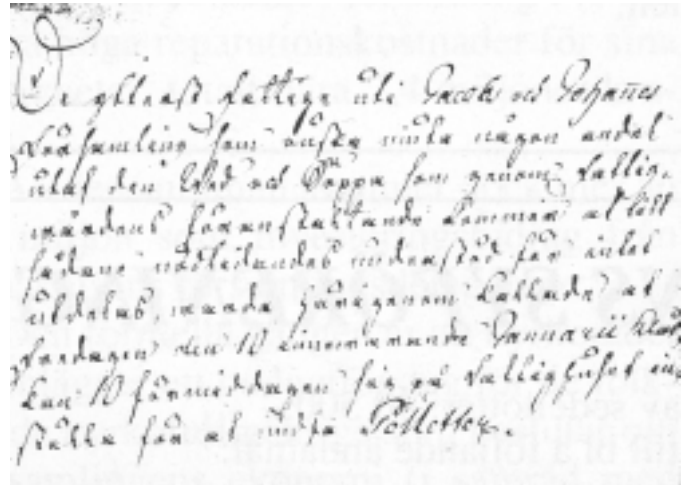
Vid Tegnergatan ligger många trivsamma antikvariat. Jag brukar slinka in på något av dem vid tillfälle. En dag i höstas gjorde jag ett litet fynd hos Hallens antikvariat.

Ovanpå en bunt böcker låg ett gulnat papper med gammal, sirlig handstil. I förstona var det svårt att tolka men efter lite möda gick texten att läsa.

Det visade sig vara ett dokument som hade samband med gamla Jacob-Johannis församling och dess fattighus, dvs nuvarande Drottninghuset.

Av bokstävernans utseende att döma torde dokumentet vara tillkommet i slutet av 1600-talet, kanske 1690-talet.

Innehållet lyder som följer: ”De ytterst fattiga uti Jacobs och Johannes Församling som önska niuta någon andel utaf den Wed och Soppa som genom Fattigwårdens föranstaltande kommit at till sådane nödlidande understöd för intet utdelas, warda härigenom kallade at Fredagen den la innwarande Januarii Kläckan 10 fömliddagen sig på Fattighuset inställa för at undfå Polletter”.

Det gamla dokumentet som artikelförfattaren hittade på antikvariat. Antagligen är det en pålysningsdel som kungjorts i Johannes gamla träkyrka, av hadstilen att döma någon gång i slutet av 1600-talet.

Fattiginrättning på Brunkeberg - en hård miljö

1600-talets fattigvård är ett mörkt kapitel i vår historia. De många krigen, farsoter och inte minst ständiga missväxter skapade stora skaror fattiga och behövande, inte minst skyddslösa barn.

Myndigheterna sökte komma till rätta med de svåra förhållandena i Stockholm bl a genom fattiginrättningar såsom Danviken på Söder och Brunkebergsinrättningen på norr. Den senare låg spridd över ett ganska stort område av nuvarande Johannes kyrkogård. Inrättningen utgjordes av ett antal små, oansenliga stugor omgivna av ett plank. Dessa stugor bibehölls och användes även efter det att anläggningen fått en nybyggnad på 1680-talet, det ännu kvarstående Drottninghuset.

Då kunde man tillgripa flyttning från Drottninghuset till småstugorna som straff för de fattiga – ”hjonen” - som var bråkiga och oregerliga.

Överhuvud var verksamheten en vid fattighuset ”decentraliserad”. Någon gemensam mathållning förekom inte, utan varje stugas innevärdare lagade sin egen mat. Anstaltens styresman hade att dela ut ”kostpengar” till ”hjonen”.

För att undvika att ”hjonen” köpte brännvin i stället för mat, förbjöds styresmannen att bränna till avsalu, Dock fick han tillhandahålla ”gott svagöl” åt de fattiga. På Danviken däremot flödade spriten - både syslomanen och prästen (!) höll krog och tjänade gott.

Disciplin och renlighet

De fattiga var inte lätta att hålla ordning på. Språket och uppträdande var föga förfinat och man grep till hårda metoder för att stävja svordomar. Svärjande även vuxen bestraffades med åtta hårda slag.

Renlighet och hygien sökte man också hålla efter. De friska ”hjonen” skulle ”med tvättande hålla rent i stugan” och alltid ”vara försedda med granris och rök aveneris.” Det var ändå nästan omöjligt att få bort den ”onda lukten” då det nedanför småstugorna fanns stora gropar där allt avskräde lämpades och som förpestade hela trakten.

På denna teckning av Elias Martin ser vi Johannes gamla träkyrka, t.h. byggnader tillhörande drottninghuset och fattiginrättningen på Brunkeberg. (1700-tal)

Inspektion

5 oktober 1688 inspekterades fattiginrättningen på Brunkeberg av Stockholms politikollegiums borgmästare och rådmän. Herrarna besökte var och en av de små stugorna och talade med "hjonen". Säkert inspekterade man också det då bara två år gamla Drottninghuset.

Man frågade de fattiga om de hade klagomål att framföra mot underhåll och uppvärmning, men det hade ingen. Så erinrades de om att de borde känna tacksamhet mot de bättre lottade i samhället som hjälpt dem i deras nöd, inte minst Hennes Majestät Drottningen (Ulrica Eleonora d.ä, Carl XI:s gemål).

Till slut samlades herrarna och alla de fattighjon som kunde vara uppe, ute på gården, klockan i den lilla träkyrkan (Johannes gamla kyrka) ringde till bön, och alla knäföll vid varandras sida. Här får vi en tidstypisk bild av det gamla samhällets välvilligt nedlåtande inställning till de fattigas nöd. De fattiga borde känna tacksamhet och förnöjsamt acceptera sin lott, för så var nu en gång Guds vilja.

En kungörelse

Dokumentet som jag påträffade på antikvariatet låter sig väl infoga i detta sammanhang. Det är i själva verket en pålysningssedel, dvs innehållet har kungjorts i Johannes gamla träkyrka i samband med en gudstjänst.

Prästen har kungjort för "hjonen" den hjälp samhället hade att bjuda sina fattigaste medlemmar. Kyrka och samhälle samverkade för att försöka lindra en fattigdom och nöd av för oss ofattbar omfattning och som först kom att hävas då Sverige industrialiserades vid slutet av 1800-talet och samtidigt ett nytt socialt tänkande bröt igenom.

I dag är social omvårdnad en medborgerlig rättighet och ingen nåd man måste tigga sig till. Kyrkans diakoni kompletterar och ger med sin utgångspunkt en vidgad syn på människan där samhället har en tendens att inskränka sig till ett rent materiellt betraktelsesätt.

Till slut en fråga...

Hur i all världen har då det gamla dokumentet från Jacob-Johannis församling hamnat på Hallens antikvariat? - Den som det visste, svarar författaren, och det är för övrigt en annan historia!

Erland Ros